

LIETUVIŲ KALBOS TRUMPŲJŲ IR ILGŲJŲ BALSŲ KIEKYBĖS IR KOKYBĖS ETALONAI

Santrauka

Atsižvelgiant į tai, kad vis dar trūksta tyrimų, padėsiančių nustatyti, kokie balsių trukmės santykiai turėtų ar galėtų būti laikomi bendrinės kalbos norma ir kokie rekomenduojami pavyzdiniai balsių kokybės (artikuliaciniai) etalonai, šio straipsnio tikslas – remiantis instrumentinio tyrimo duomenimis, panagrinėti izoliuotai, kuo natūraliau ištartus pastovios artikuliacijos ilguosius ir trumpuosius bendrinės lietuvių kalbos balsius kaip galimus bendrinės lietuvių kalbos tarties etalonus – ne tik jų kiekybinę opoziciją (trukmės santykius), bet ir svarbiausius kokybinius požymius. Bendrine lietuvių kalba šiame straipsnyje laikoma toji kalbos atmaina, kuri vartojama kaip sunormintoji, skirta viešojo gyvenimo bei kultūros reikmėms. Kaip žinoma, ji susiformavusi vakarų aukštaičių kauniškių tarmės pagrindu.

Garsus tyrimui įskaitė 12 informantų (po lygiai vyrų ir moterų), bendrinės kalbos atstovų iš visų pagrindinių Lietuvių kalbos ploto regionų, kad tiriamoji medžiaga būtų kuo objektyvesnė ir gauti rezultatai atspindėtų kiek įmanoma realesnę bendrinės lietuvių kalbos balsių tarties situaciją. Gauti tyrimo rezultatai lyginami su kai kurių ankstesnių tyrimų atitinkamais duomenimis.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad izoliuotai ištartų bendrinės lietuvių kalbos trumpųjų ir atitinkamų ilgųjų balsių trukmės santykis yra 1 : 2,1. Neizoliuotai ištarus kiekybės santykiai gali varijuoti, todėl tiriant trumpuosius ir ilguosius balsius instrumentiniu būdu, reikėtų atsižvelgti ir į kokybines balsių charakteristikas. Akustinių požymių analizė rodo, kad moterų ir vyrų izoliuotai ištarti ilgieji balsiai užima periferiškesnę padėtį negu jų trumpieji atitikmenys. To ir buvo galima tikėtis, nes lietuvių kalbos ilgieji ir trumpieji balsiai skiriasi ne tik kiekybe, bet ypač kokybe. Nepaisant to, kad skirtinguose tyrimuose nustatytos lietuvių kalbos balsių vidutinės pirmosios ir antriosios formantės reikšmės varijuoja, bendrieji balsių tarpusavio santykių polinkiai išlieka tie patys ir balsių klasifikacija atitinka tą patį, tik idealesnį, modelį, todėl, manytina, kad izoliuotai ištarti balsiai galėtų būti laikomi bendrinės lietuvių kalbos tarties etalonais.

ESMINIAI ŽODŽIAI: bendrinė kalba, taisyklinga tartis, balsiai, kiekybė, kokybė.

JURGITA JAROSLAVIENĖ
Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5, LT–10308 Vilnius
jurgita.jaroslaviene@lki.lt